

A Veszprém megyei régészeti topográfiai kutatások őskori vonatkozású eredményeiről

Befejezéshez közelednek a Veszprém megyei régészeti topográfia 1961-ben megkezdett munkálatai. Néhány község kivételével megtörténtek a terepbejárások. 1966-ban megjelent a megye régészeti lelőhelyeit közreadó, négy kötetre tervezett sorozat első kötete. Még az idén napvilágot lát a második,¹ 1969 tavaszáig kéziratban elkészül a 3. és 4. kötet is. Ezután kerül sor a lelőhelykataszter adatain alapuló, azokat értékelő összefoglaló kötet megírására. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül, csupán az előzetes tájékoztatás szándékával szeretném ismertetni a topográfiai kutatások néhány eredményét.

A fásasztó, erős fizikai igénybevételt követelő terepbejárások közben néha mi is feltesszük magunknak azokat a kérdéseket, amiket olyan gyakran hallunk a régészeti topográfia iránt érdeklődőktől: vajon arányban áll-e a terepbejárásokra fordított idő a várható eredménnyel? Nem lassítják-e le túlságosan a terepbejárások az országos viszonylatban amúgyis előreláthatóan 100 évig elhúzódó munkát? Nem lenne-e célszerűbb az ásatásoknál sokkal kevésbé megbízható adatokat szolgáltatató terepbejárások helyett a már korábról ismert lelőhelyek összegyűjtésére szorítkoznunk?

A valóban jogos kérdésekre adandó válaszhoz a már elkészült első két kötet adatait vettük alapul. Az ezekben feldolgozott keszthelyi és tapolcai, illetve veszprémi járás Veszprém megyének a viszonylag intenzívebben átkutatott részét képezi, szemben a sümegi, zirci és a legutóbbi időig teljesen elhanyagolt devecseri és pápai járással. Ennek ellenére a terepbejárások általában megkésztették az őskori kultúrák lelőhelyeinek számát (I. kép), sőt a badeni kultúránál háromszoros, az újkőkori vonaldíszes kerámiánál négyszeres gyarapodást tapasztalhatunk. A különböző korú leletek múzeumba kerülése többnyire véletlenszerű volt, ezért az egyes kultúrák lelőhelyeinek száma egyáltalán nem adhatott biztos támpontot a területünkön elvárható lelőhelyek számarányának vizsgálatához. Ebben a tekintetben a feldolgozásra kiválasztott területet rendszeresen átfésülő terepbejárások eredményeként feltétlenül realisabb képet várhatunk, még ha figyelembe vesszük is az ilyen kutatás hátrányait és korlátait. A hosszú múltra visszatekintő múzeumi gyűjtés következtében kiemelkedően sok középső bronzkori, későbronzkori és kelta lelőhelyeket ismertünk. A későbronzkori urnasíros kultúra a terepbejárások után is megtartotta vezető helyét, a két másik korszak lelőhelyeinek száma viszont a neolitikus és későrézkori lelőhelyeké mögött maradt. (Ezt

persze önmagában még nem szabad úgy értékelni, hogy a hosszabb ideig tartó újkőkorból származó településhálózattal kell számolnunk, mint a keltakorból, hiszen a nagyszámú lelőhely rövid életű, a vonaldíszes edények művelődésének különböző időszakából származó telepekről is tanúskodhatik). Feltűnően alacsony, különösen a megelőző és az utána következő korokhoz viszonyítva, a koravaskori Ha C-D lelőhelyek száma. Egyelőre nem tudjuk eldönteni, hogy ennek magyarázatát a terület elnéptelenedésében, vagy az urnasíros kultúra népének továbbélésében, vagy esetleg a terepbejárással felfedezhető állandó jellegű telepek hiányában kell-e keresnünk.

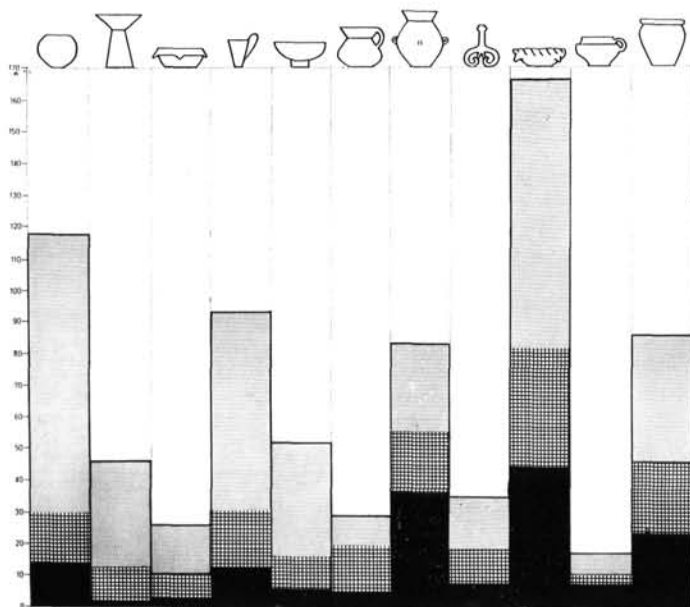
A múzeumokban őrzött, nem ásatásból származó leletanyag döntő többségénél hiányoznak a lelőhelyre vonatkozó legfontosabb adatok. Az ilyen lelőhelyek újrabéjárása és újabb keresése nélkül nem jutnánk az olyannyira szükséges domborzati, vízrajzi, talajtani stb. megfigyelések birtokába. Éppen ezért, bár a terepbejárások kétségkívül sok időt vesznek igénybe, nélkülözhetetlen részét képezik a topográfiai munkának. A továbbiakban a terepbejárások intenzitásának növelésén, módszereinek finomításán kell dolgoznunk.

A felszíni megfigyelések megbízhatóságát a mind nagyobb számú szondázó ásatással érhetjük el.

A lelőhelyek számának ugrásszerű megnövekedésénél is fontosabb azoknak az új csoportoknak felismerése és elkülönítése, amelyeknek jelenlétére éppen a topográfiai kutatások hívták fel a figyelmet. A rézkori balatoni csoporton² kívül itt említhetjük meg a hazánk területén eddig csak szórványleletekkel képviselt bolerázi csoportot. A badeni kultúra korai fázisába keltezhető csoport elterjedési területébe a megyében talált 30-nál több lelőhely tanúsága szerint, a korábbi véleményekkel ellentétben, a Dunántúl is szervesen beletartozott.³

A korábban csak sírleletekből ismert kisapostagi kultúra balatongyöröki telepén végzett ásatás lehetővé teszi a kultúra belső időrendjének kidolgozását.

A Rómer Flóris tevékenysége óta ismert Veszprém megyei halmok közül néhányat műkedvelő régészek tártak fel, a leletanyag nagyrésze elkallódott, vagy összekeveredett. Jellemző, hogy a Bakonyszűcs határában fekvő Százhalom nevű lelőhelyen Mihály István által sírokból kiásott leletegyüttes⁴ a szakmai köztudatba bakonysomhegyi depotleletként került be.⁵ Szakszerű ásatás tulajdonképpen csak a farkasgyepűi halomsírműzön volt, annak ellenére, hogy a veszprémi múzeum alapítói, Laczkó Dezső és Rhé Gyula is sok halomsírcso-

1. A keszthelyi, tapolcai és veszprémi járás őskori lelőhelyeinek megoszlása
 = irodalomból ismert lelőhelyek
 = múzeumokban őrzött, közöletlen leletek lelőhelyei
 = terepbejárásokkal felfedezett lelőhelyek
1. vonaldiszes edények kultúrája
 2. lengyeli kultúra
 3. balatoni csoport
 4. badeni kultúra
 5. zóki kultúra
 6. kisapostagi kultúra
 7. dunántúli mészbetétes edények művelődése
 8. halomsíros kultúra
 9. urnasíros kultúra (későhalomsíros kultúrával együtt)
 10. koravaskor
 11. kelták

portot fedeztek fel, sőt néhányat fel is tártak, a halomsírok rendszeres összegyűjtéséig nem jutottak el. Terepbejárásaink során száznál több lelőhelyen mintegy 1500—2000 halmot sikerült számbavennünk.

A halmok korára egyrészt az eddig előkerült leletek, másrészt bizonyos felszíni megfigyelések alapján következtetünk. A kevés ásatás főleg későbronzkori (BD-Ha A) sírokat eredményezett: Bakonyszűcs-Százhalom, Zirc-Tündérmajor, Csögle, Farkasgyepű stb. Mindössze két halomsírcsoport sorolható a kora vaszkorba (Ha C-D): Vaszar, Somlóvásárhely.⁶

Annak ellenére, hogy a halmok többsége erdőben fekszik, kb. 30 lelőhelyen települési nyomokat is találtunk a halmok közelében. Ezek kivétel nélkül későbronzkoriak. A halmok néha a település szélén emelkednek (pl. Péntesgyőr-Halastóárok, Porva-Pálihálás, Sikátor-Hosszúpáskom), legtöbbször azonban patak választja el egymástól a telepet és a temetkezési helyet (Lótkút-Óbánya, Borzavár-Kistündérmajor, Péntesgyőr-Antalháza stb.).

10—15 olyan lelőhelyet ismerünk, ahol a felszíni megfigyelésre alkalmas körülmények ellenére, a leg gondosabb terepbejárással sem sikerült a halmok szűkebb vagy tágabb körzetében településnyomokat találni. Itt említhetjük meg a vaszari koravaskori halomsírokat, egy vanyolai lelőhelyet, ahol a megbolygatott halmokból szintén

1. Verteilung der archäologischen Fundorte in den Verwaltungsbezirken Keszthely, Tapolca und Veszprém.
 = aus der Fachliteratur bekannte Fundorte
 = Fundorte von musealen Fundstücken ohne bibliographischen Nachweis
 = durch Geländebegehungen lokalisierte Fundstätte
1. Kultur der Lineargefäße
 2. Lengyel-Kultur
 3. Balaton-Gruppe
 4. Badener Kultur
 5. Zók-Kultur
 6. Kisapostag-Kultur
 7. Kultur der inkrustierten Keramik
 8. Hügelgräber-Kultur
 9. Urnenfelder Kultur (inbegriffen Hügelgräber-Spätkultur)
 10. Frühe Eisenzeit
 11. Kelten

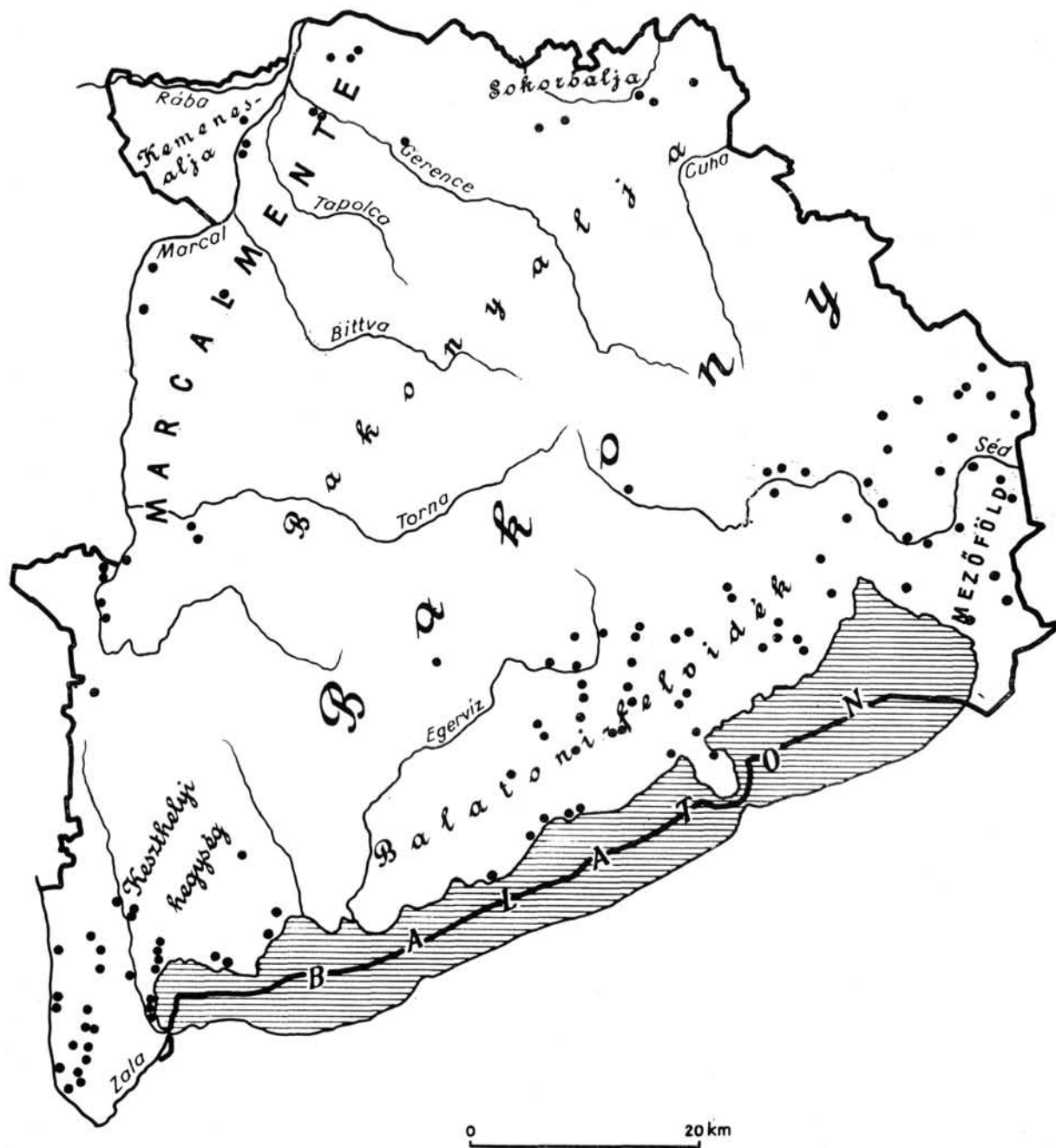
1. Répartition des sites préhistoriques des districts de Keszthely, Tapolca et Veszprém.
 = sites connus dans la bibliographie
 = sites des trouvailles non publiées, gardées aux musées
 = sites repérés au cours des inspections des lieux
1. Civilisation de pots ornés de dessins linéaires
 2. Civilisation de Lengyel
 3. Groupe de Balaton
 4. Civilisation de Baden
 5. Civilisation de Zók
 6. Civilisation de Kisapostag
 7. Civilisation de pots au remplissage calcaire de Transdanubie
 8. Civilisation de tumulus
 9. Civilisation de champs d'urnes (y compris la civilisation tardive de tumulus)
 10. Commencement de l'Age du fer
 11. Celtes

1. Распределение древних археологических объектов кестхейского тапольцайского и веспремского районов:
 = объекты, известные из литературных источников
 = находки, хранящиеся в музеях, еще не опубликованные в печати
 = объекты, обнаруженные при обходе местности
- 2) Культура посуды, украшенной полосками
 - 3) Лендельская культура
 - 4) Балатонская группа
 - 5) Баланская культура
 - 6) Кишапотагская культура
 - 7) Развитие культуры посуды с известковой вставкой
 - 8) Курганная культура
 - 9) Культура захоронения в урнах
 - 10) Ранний железный век
 - 11) Кельты

koravaskori cserepeket gyűjtöttünk. A többi településnyom nélküli lelőhelyet feltárások hiányában csak kérdőjelesen sorolhatjuk a koravaskorba (Kemeneshőgyész-Kajmát, Marcaltó-Gerencehalom stb.). A Bakony erdőségeiben fekvő halmokat az alább tárgyalandó topográfiai megfontolások alapján későbronzkoriaknak vehetjük.

A későbronzkori halmok, halomsírcsoportok mind nagyságukat, mind földrajzi elhelyezkedésüket tekintve, több típusba sorolhatók. Különösen érvényes ez a Bakonyra, ahol az erdők szinte teljes épségben megőrizték a halmokat. Itt egyaránt megtaláljuk a 2—3 m magas, 25—30 m átmérőjű és az alig 30—40 cm magas, 3—4 m átmérőjű halmokat. A kicsi és nagy halmok legtöbb lelőhelyen együtt jeletkeznek. Ismerünk 4—5 halomból álló csoportokat (pl. Bakonybél-Halomány, Bakonyszűcs-Szarvadárok feletti gerinc stb.), de gyakoriak a 30—40 tagból álló lelőhelyek is. Az ugodi Katonavágáson és az iharkúti Községi nyiladék mellett száznál jóval több halmom van. A bakonyszűcsi Százhalmon pedig 229 halmot térképeztünk fel.

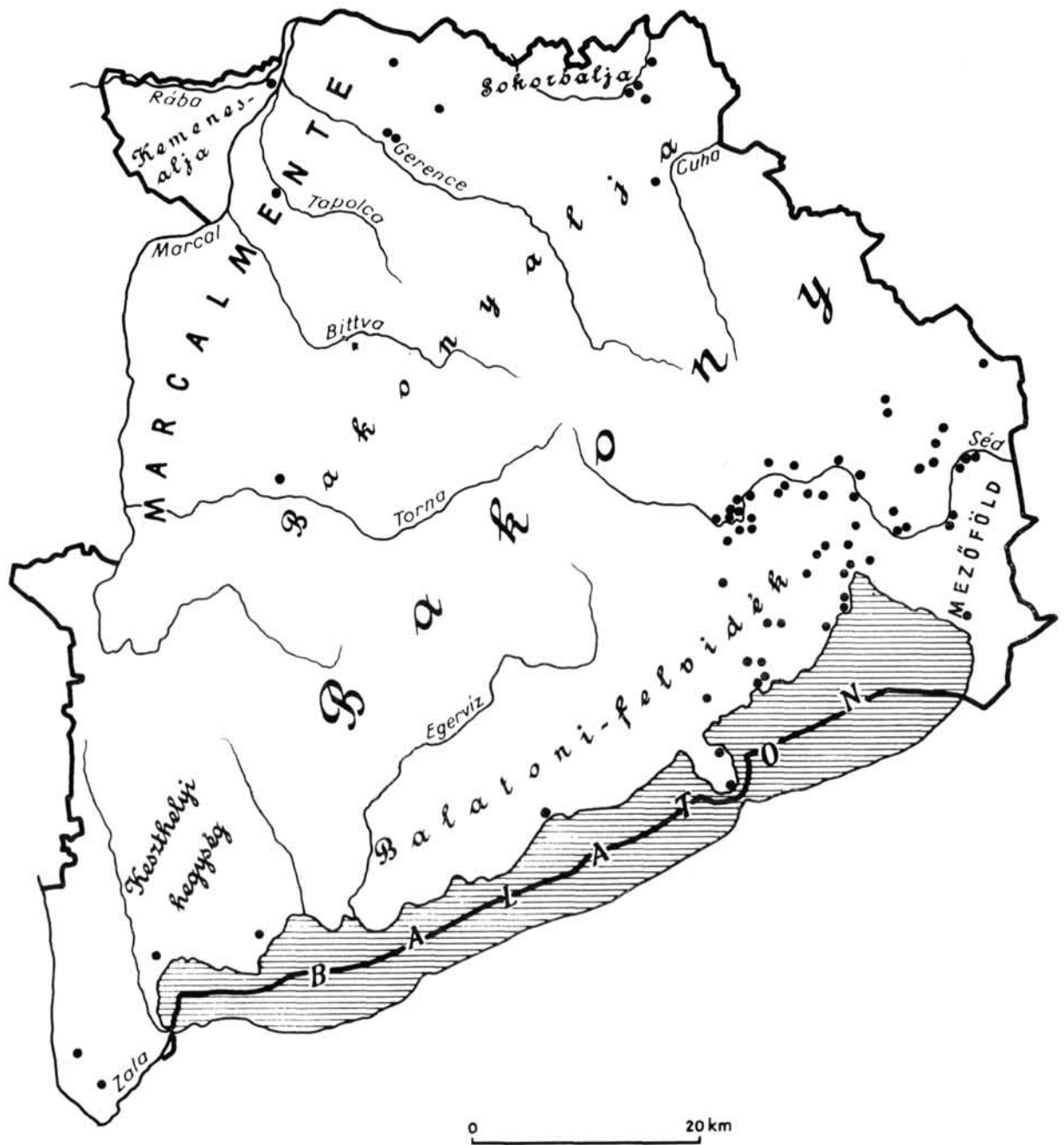
Amíg a kisebb halmok csak csoportokban, nemritkán egy-egy nagyobb körülvéve helyezkednek el, a nagyméretű halmok magánosan vagy kettesével-hármasával is előfordulnak (Borsosgyőr, Bakonyszentlászló-Csikóvár, Sikátor-Hosszúpáskom, Lovászpataona-Nagyha-

2. Veszprém megye újkőkori (vonaldíszes kerámia) lelőhelyei.
2. Komitat Veszprém: Neolithische Fundorte (Linearkeramik).
2. Sites néolithiques (céramique aux dessins linéaires) du département de Veszprém.
2. Находки новокаменного века в комитате Веспрем (керамика, украшенная полосками).

lom stb.). A lelőhelyek egy részének környezete kizárja annak lehetőségét, hogy a nagyobb halmok mellett eredetileg kisebbek is lettek volna, amelyek a földművelés következtében eltűntek. Ezért a nagyméretű magányos halmokat külön típusba sorolhatjuk.

Változatos és érdekes képet látunk, ha a halomsírok elhelyezkedését vizsgáljuk. Csaknem valamennyinél megfigyelhető a vízközelség. Patak melletti domboldalon találjuk a legtöbb halomsírcsoportot, különösen kedvelték a források környékét (Pénzesgyőr-Antalháza, Hárskút-Hármasforrás, stb.). A forrásokban szegény Pápa környéki síkvidéken a telepek melletti vizenyős réten, vagy az abból alig kiemelkedő szigetecskéken emelkednek a rendszerint nagyobb méretű halmok (Csikvánd, Magyargencs-Bujdosórét, Nagyacásd-Darvas). Ritkák a víztől távol fekvő sírmezők. Ezeket vagy hegytetőn találjuk, mint a porvai Generálerdő 500 m tengerszint

3. Veszprém megye középső bronzkori lelőhelyei.
 3. Komitat Veszprém: Fundorte aus der mittleren Bronzezeit.
 3. Sites de l'âge du bronze — époque moyenne — du département de Veszprém.
 3. Находки среднебронзового периода в комитате Веспрем.

feletti magasságon elhelyezkedő halmait, vagy pedig hegygerincen, mint az Ugod-katonavágási halmokat.

A halomsírok és halomsírcsoportok különböző típusainak kialakulása nem a véletlen műve volt. Feltárások hiányában azonban csak feltételesen utalhatunk társadalmi és kronológiai különbségekre.

A topográfiai kutatások legfontosabb területe a településföldrajzi és településtörténeti adatok összegyűjtése és értékelése. A terepbejárások adatokat szolgáltatnak a földrajzi környezet szerepének tanulmányozásához. A települések sűrűségéből és nagyságából kisebb-nagyobb mértékben következtetni lehet a népesség viszonylagos nagyságára. A megfigyeléseket összegezve kirajzolódik a települési rendszer néhány főbb vonása, amelyek bizonyos fokig tükrözik a települési rendszert kialakító gazdasági és társadalmi tényezők hatását is.

Veszprém megye területe több, egymástól élesen eltérő jellegű tájból tevődik össze. A megye közepén emelke-

dő, mészkőből és dolomitból felépült *Bakony* É-i oldalát kavicsos törmelékűből kialakult dombvidék, a *Bakonyalja* határolja. A Bakonyhoz csatlakozó, hasonló jellegű *Keszthelyi-hegységtől* D-re, DNy-ra találjuk a lösszel borított *Keszthelyi- és Zalavári-hátat*. Győr megyéből nyúlik át a homokos lösszel, helyenként kavicsos borított *Sokorói-dombság*. A megye ÉNy-i részét a Kisalföldhöz tartozó *Marcalmente* homokos, kavicsos síksága foglalja el. Ezzel határos a hasonló felszínű, nagyjából Vas megyébe tartozó *Kemenesalja*. A Bakony alacsonyabbra süllyedt része a változatos felépítésű, kisebb medencékkel tagolt *Balaton-Felvidék*. A megye DK-i sarkában ér véget a *Mezőföld*.

A megye vízrajzi rendszerét a Balaton jelenlétén kívül a Bakony határozza meg. A patakok többsége a Bakonyban vagy a hegység lábánál fakad. Ezek vagy a Balatonba folynak, vagy a Veszprémi-Séd, illetve a Marcal és a Bakonyér közvetítésével a Dunába szállítják a vizüket.

Az igen rövidre fogott természetföldrajzi ismertetés is elegendő talán annak érzékeltetésére, hogy a változatos domborzati, vízrajzi és egyéb itt nem ismertetett adottságok a legkülönbözőbb őskori népek megtelepedésére is kedvező feltételeket teremtettek. Az alábbiakban néhány példával mutatom be, hogy ezeket az adottságokat a különböző kultúrák milyen módon használták fel.⁷

Az újkőkori vonaldíszes edények kultúrájának közel 150 lelőhelye korántsem egyenletesen helyezkedik el (2. kép). Feltűnően sok lelőhely van a Nagyvázsonyi medencében és a Balaton-Felvidék medencéiben, a Veszprémi-Séd mellett és a megye DNy-i sarkában, a Keszthelyi- és Zalavári-hátságán. A megye É-i részén a Sokorói-dombvidék alján, továbbá a Marcal völgyében találunk még, nem túlságosan sűrűn fekvő lelőhelyeket. A megye területének több mint fele, mindenekelőtt a Bakony és a Bakonyalja teljesen lakatlan maradt. A kultúra telepei kivétel nélkül a lösszel borított tájakon sűrűsödnek. A löszös területek kedvelése a kultúra egész elterjedési területén kimutatható.

Ez a körülmény összhangban van a kultúra kezdetleges földművelő életmódjáról valló egyéb adatokkal.

Érthető, hogy a Bakony kötöttebb, nehezebben megművelhető agyagos talaja nem vonzotta a földművelőket. Ugyanez mondható el a helyenként igen erősen kavicsos Bakonyaljáról is. A hegyvidéken további problémát jelent az is, hogy a 15°-nál, egyes kutatók szerint már a 9°-nál nagyobb lejtőszögű területeken a fokozottabb kilúgozódás következtében a talaj rohamosan gyengül,⁸ az őskori viszonyokat figyelembe véve igen rövid idő alatt elveszíti termőerejét. Ezzel magyarázható, hogy a Balaton-Felvidék kisszámú magaslati települése is olyan dombon helyezkedik el, amelyet legalább egy oldalról enyhe lejtő vagy fennsík határol.

A Bakony összefüggő sűrű erdőtakaróját a lengyeli kultúra idején is csak egészen kevés, alig 5–10 település szakította meg. Ezek is kivétel nélkül igen kicsiny, rövid életű megtelepedésről tanúskodnak. A badeni kultúra lelőhelyei is ugyanazt a területet foglalták el, mint az újkőkoriak. A Bakonyban csupán két kisebb barlangi településről tudunk: Dudar⁹ és Várpalota határában. Egyetlen bakonyi vagy bakonyaljai lelőhelyet sem is-

merünk a korabronzkori zóki és kisapostagi kultúra idejéből.

A korábban lakatlan területek a középső bronzkorban is üresen maradtak. (3. kép). A dunántúli mészbetétes edények művelődése elterjedési térképének külön érdekessége, hogy amíg a Balaton-Felvidék K-i felén, különösen a Séd mellett igen sok a lelőhely, addig a Veszprém és Tihany között húzott vonaltól Ny-ra csak egy bizonytalan lelőhely van. Annál inkább feltűnő ez, mert a korábbi korszakokban, így a korabronzkorban is sűrűn lakott területek (pl. a Nagyvázsonyi-medence) váltak benépesítetlenné. A lelőhelyek hiányát a teljesen azonos földrajzi adottságú táj Ny-i felén, illetve sűrűsödését a Balaton-Felvidék K-i felén, nem magyarázhatjuk természeti tényezők hatásával. A megye DK-i sarkában folyó Börkösréti patak völgyének teljes lakatlansága sem tekinthető véletlennek, különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy a Nyugati-Mezőföld Fejér megyei részén is hiányoznak a középső bronzkori lelőhelyek.¹⁰

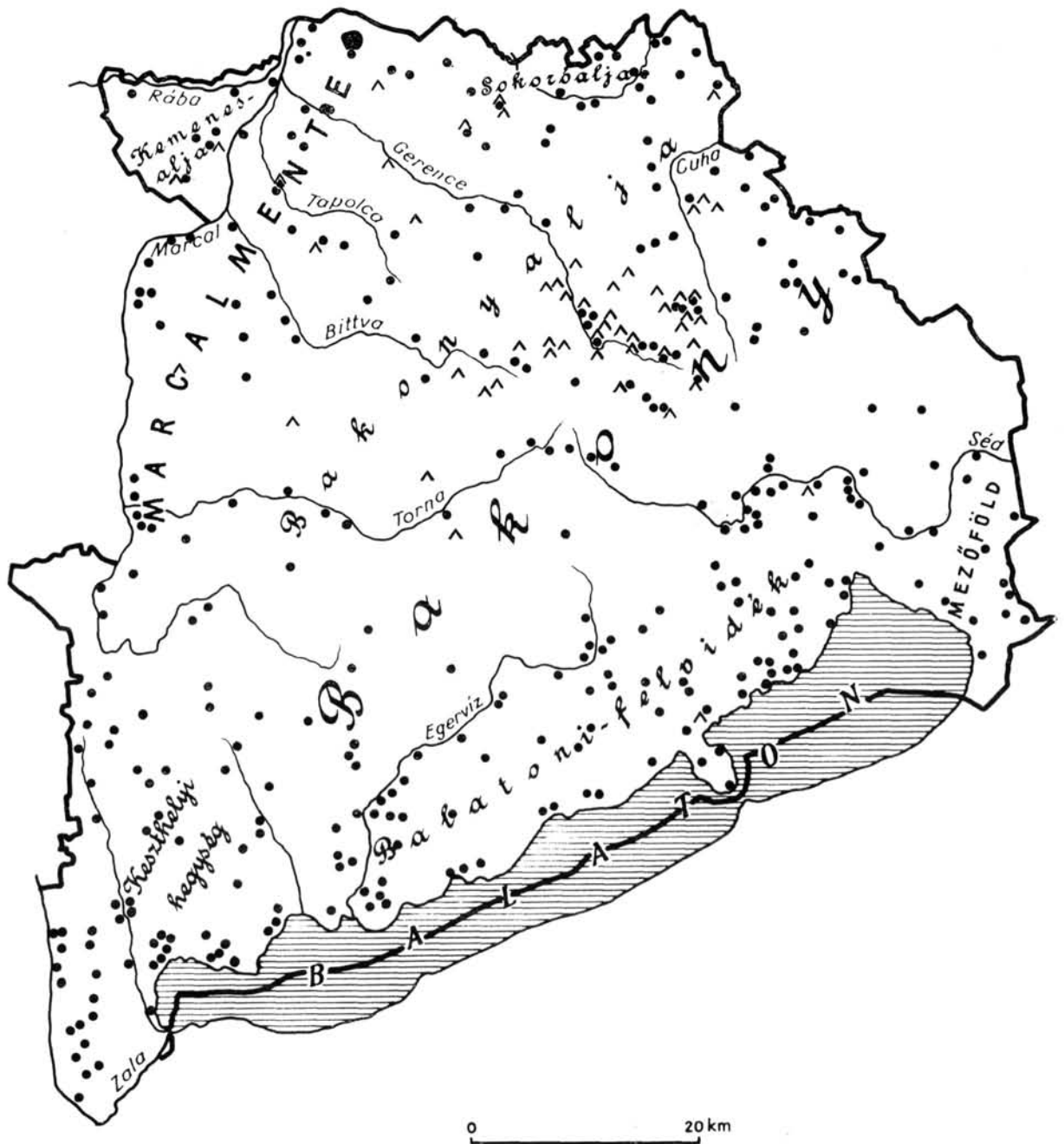
Abból a tényből, hogy a kultúra hordozói nem népesítették be egyenletesen a rendelkezésre álló területet, hanem településre is kiválóan alkalmas helyeket is üresen hagyva, meglehetősen zárt települési tömböt alakítottak ki, a társadalom szerkezetére következtethetünk. A jól lehatárolt települési tömböt egy kisebb törzs szállásterületeként értékelhetjük.

A Keszthely és Zalavár környékén talált 4 lelőhely már inkább a Somogy megyei hasonló korú lelőhelyekhez kapcsolódik. A megye É-i szélén fekvő 8 telephelyet a Győr környékiekhez sorolhatjuk.

Egy térképre gyűjtöttem össze a későbronzkori halomsíros és urnasíros kultúra lelőhelyeit. (4. kép.) A felszíni nyomok gyakran nem alkalmasak a pontosabb időrendi besorolásra. Másrészt a két kultúra közötti időhatár kérdésében nem alakult még ki egységes álláspont.¹¹ A korszak térképe, a lelőhelyek sűrűségétől eltekintve is jelentősen különbözik az eddig bemutatottaktól. A lelőhelyeket nemcsak a korábbi kultúrák által is sűrűn lakott területeken találjuk meg. A későbronzkor folyamán a mindaddig lakatlan Bakony, Bakonyalja, Marcalmente és Kemenesalja is benépesült. Sőt a lelőhelyek éppen a Magas-Bakony belsejében, Zirc és Bakonybél környékén sűrűsödnek a legjobban.

Korábban a települések felső határát a 300 m tengerszint feletti magasság közelében húzhattuk meg, a későbronzkori lakosság a 4–500 m magasan fekvő medencéket, fennsíkakat is birtokba vette, földvéraikat 600 m magasan is megtaláljuk.

A megszállt terület ilyen nagy mértékű kibővülését csak részben magyarázhatjuk a kétségkívül megnövekedett népességgel. (A későbronzkori lelőhelyek száma a Dunántúl többi, terepbejárással átkutatott területein is magasan kiemelkedő értéket képvisel.) A földművelésre szinte teljesen alkalmatlan, zárt erdővel borított hegység sűrű megszállásához minden bizonnyal hozzájárult a későbronzkori lakosság feltételezhetően állattenyésztő életmódja is. Talán nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a Dunántúlra Ny-ról, ÉNy-ról érkező halomsíros népesség a Bakonyban találta meg az

4. Veszprém megye későbronzkori (BD-Ha B) lelőhelyei.

- = telep, lapos temető, raktárlelet, szőrvány
- △ = halomsír, halomsírcsoport

4. Komitat Veszprém: Fundorte aus der Bronzespätzeit (BD-Ha B).

- = Siedlung, flaches Gräberfeld, Depot Streufunde
- △ = Hügelgrab, Hügelgrabgruppe

4. Sites de l'âge du bronze — époque tardive — du département de Veszprém (BD-Ha B).

- = colonie, cimetière plat, trouvailles en dépôt, trouvailles isolées
- △ = tombeau tumulaire, groupe de tumulus

4. Находки позднебронзового периода (BD-HaB) в комитате Веспрем

- = поселения, ровный могильник, склад, островки
- △ = курган, группа курганов.

eredeti szállásterületéhez hasonló hűvösebb éghajlatú tájat.

A Bakony sűrű lakottsága meglehetősen rövid ideig tartott. A rendelkezésünkre álló jól keltezhető leletek a BD-Ha A periódusba tartoznak. A Ha B-kori típusok már hiányoznak, ilyeneket csak a Nováki Gyula által

feltárt földvárak egy részéből ismerünk.¹² Hiányoznak a koravaskori leletek is. Az ismét nagyobb számban jelentkező kelta lelőhelyek ugyanott találhatóak mint a későbronzkor előtti kultúrák települései. A Bakony településtörténetéhez még csak annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy peremvidékeiktől és mélyebben fekvő területeitől

eltekintve, lakatlanságát a rómaikoron, népvándorlásokon és középkoron át egészen a XVIII. századig megőrizte.

Beszámolómban csak néhány témát ragadtam ki. Beszélhettem volna a vízrajzi tényezők hatásáról, különösen érdekes lett volna a Balaton szerepének vizsgálata. Részletes tárgyalást kívántak volna a geológiai, talajtani, éghajlati, növény- és állatföldrajzi viszonyok és ezeknek hatása az egyes korszakok települési képére. Mindezek egzakt módon való elemzése azonban csak olyan természettudományos kutatók bevonásával remélhető, akik

vállalkoznak a régészek által felvetett nagyszámú kérdés beható vizsgálatára. Egy régészekből és a különböző természettudományok művelőiből álló munkaközösség szervezése folyamatban van. Reméljük, hogy a tervezett összefoglaló kötetben megoldást találunk olyan problémákra is, amelyeknél jelenleg csak a kérdésfeltevésig jutottunk el.

Végezetül köszönetet kell mondanom a terepbejárásokban részt vevő kollégáimnak és Kalicz Nándornak, aki a térképek összeállításához szükséges sümegi és devecseri járási lelőhelyeket rendelkezésemre bocsátotta.

Torma István

JEGYZETEK

- Bakay K.—Kalicz N.—Sági K.: Veszprém megye régészeti topográfia I. A keszthelyi és tapolcai járás, Bp. 1966.
- Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye régészeti topográfia II. A veszprémi járás, Bp. 1969
- ² Vö.: Kalicz Nándor előadásával.
- ³ Torma I.: Adatok a badeni kultúra bolerázi csoportjának magyarországi elterjedéséhez. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 9. (1969)
- ⁴ Mihályi I. levele, MNM Adattára 451. B. VI., Rómer Fl.: Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie Bp. 1876. 138—140.
- ⁵ Hampel J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban II. 6.; F. Holste: Hortfunde Südosteuropas. Marburg 1951. XXIII. t. 12—18.; Kőszegi F.: Beiträge zur Geschichte der ungarischen Urnenfelderzeit. Acta Arch. Hung. 12/1960/ 160. stb.
- ⁶ Vö. Horváth A. előadása; Somlóvásárhelyhez I: Rhé Gy.: A somlóvásárhelyi halomsírok. 1929. 3—10.
- ⁷ Az alábbi térképek összeállításánál terepbejárások hiányában nélkülözni kellett a devecseri járás 9—10 falujára vonatkozó adatokat. A megye egészéhez viszonyítva elenyészően kicsiny terület azonban nem befolyásolja lényegesen a kultúrák elterjedési térképét.
- ⁸ Wallner E.: A Bakony. 1937. 61 —.
- ⁹ Bertalan K.: A dudari „Sűrűhegy” Ördöglik kutatástörténete. Karszt és Barlang 1963. 27—31. és Németh P.: A bakonyi barlangkutatások régészeti eredményei. Karszt és Barlang 1965. 8.
- ¹⁰ Vö. Patay P.: Korai bronzkori kultúrák Magyarországon. Bp. 1938. IX. és XIII. térkép.
- ¹¹ Kőszegi F. szerint a két kultúra közti határ a Ha A periódus közepén húzható meg. (Kőszegi F.: id. mű. 178—179.). Patek E. már a BD-kori leleteket is az urnasiros kultúrába sorolja: Patek E.: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien Bp. 1967. 7.
- ¹² Nováki Gyula szóbeli közlése.

Über vorgeschichtliche Ergebnisse der archäologischen Topographie auf dem Gebiet des Komitats Veszprém

Die auf die Sammlung von literarischen und museologischen Angaben abzielende und auf Ergebnisse der Geländebegehungen basierende topographische Forschungsarbeit erhöhte die Zahl der auf dem Gebiet des Komitats Veszprém feststellbaren Fundorten im Bereich der prähistorischen Archäologie. Besonders bedeutsam ist dies hinsichtlich der bei früheren Forschungen offenbar vernachlässigten prähistorischen Zeitaltern und Fundgebieten. Die topographische Forschungsarbeit führte zur Absonderung neuer Gruppen (Balaton-Gruppe), zur tiefgreifenden Modifizierung des Verbreitungsgebietes anderer Gruppen (Boleraz-Gruppe) sowie zur Feststellung des Siedlungsgebietes von bisher nur durch Gräberfelder bekannt gewesenen Kulturen (Kultur von Kisapostag).

Besonders große Bedeutung kommt der aus mehr als 50 spätbronzezeitlichen Hügelgräbern bestehenden Gruppe zu, deren systematische Aufschließung wir zu unserer Aufgabe gemacht haben.

Die Bedeutung der archäologischen Topographie gründet

sich aber nicht nur auf zahlenmäßige Ergebnisse, sondern darüber hinaus auch auf Erkenntnisse, die für siedlungsgeographische und Forschungszwecke gleichfalls gut brauchbar sind. Die Bewertung solcher Erkenntnisse steckt noch in den Anfängen. Eben deshalb möchten wir uns an dieser Stelle nur andeutungsweise auf einen Teil der sich hieraus ergebenden Probleme beschränken. Die den verschiedenen Kulturen angehörenden bodenständigen Völkernschaften machten sich im Laufe der Geschichte auf dem abwechslungsreichen Gebiet des Komitats Veszprém dort ansässig, wo sie im Hinblick auf Bewässerung, Oberflächengestaltung, Bodenbeschaffenheit, Vegetation, Klima und Umweltbedingungen die ihrem Ermessen nach zur Bewirtschaftung geeigneten Verhältnisse angetroffen haben. Die unterschiedlichen Verhältnisse in bezug auf Zahl, Größe und sonstige Gegebenheiten der Fundstätten innerhalb der Grenzen des kulturhistorischen Siedlungsgebietes weisen übrigens auch auf Differenzierungen im gesellschaftlichen Aufbau und in der Bevölkerungszahl der betreffenden Kulturträger hin.

István Torma

Topographie archéologique des trouvailles préhistoriques du département de Veszprém

Les recherches topographiques, basées sur l'inspection des lieux et visant la réunion de données littéraires et muséologiques, ont multiplié le nombre des sites préhistoriques du département de Veszprém. Cet enrichissement est d'une importance particulière dans le cas des époques et des terrains négligés au cours des recherches antérieures. Les recherches topographiques nous ont amenés à distinguer de nouveaux groupes (groupe de Balaton) à modifier radicalement le domaine d'extension d'autres groupes (groupe „boleráz”) et à la découverte de sites dont la civilisation n'était connue jusque-là que dans des cimetières (civilisation de Kisapostag).

Le groupe de tombeaux tumulaires de l'âge du bronze tardif, contenant plus de 50 tumulus représente une valeur éminente. Nous avons inséré dans notre programme leur dépouillement méthodique.

Outre les résultats numériques, l'importance de la topographie archéologique est prouvée par les données utiles aussi bien pour la géographie de l'histoire du peuplement que pour les recherches de l'histoire du peuplement. Ces disciplines n'en sont encore qu'à leurs estimations rudimentaires, c'est pourquoi nous devons nous limiter à esquisser une partie seulement des problèmes. Parmi les régions du département Veszprém, présentant des milieux variés des points de vue hydrographique, du nivellement, des propriétés du sol, phytogéographique et climatique, les peuples des différentes civilisations en choisissaient celles qui se prêtaient le mieux à l'exploitation. Les différences qui se présentent dans l'étendue de la diffusion, dans la densité, et la grandeur des sites sont en rapport avec la divergence de la structure sociale et du nombre des peuples porteurs de ces civilisations.

István Torma

УСПЕХИ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ ТОПОГРАФИИ В КОМИТАТЕ ВЕСПРЕМ

Археологическая работа, опирающаяся на литературные и музейные материалы, а также на данные обхода местности, намного увеличила число древних находок. Особенно большое значение имеет это накопление по отношению к эпохам и местам, обойденным в прежних исследованиях. Топографические исследования привели к обособлению отдельных групп (балатонская группа), к коренной модификации территориального распределения других групп (болеразская группа), к обнаружению культур, ранее известных только по могильникам (кишапотшакская группа).

Выдающееся значение представляет группа, состоящая из более чем 50-ти курганов позднебронзового периода. Мы поставили себе целью их систематическое исследование.

Значение археологической топографии, помимо чисто численных достижений, подтверждается данными, которые могут быть использованы для исследований в области географии и истории поселений. Оценка их находится еще в начальной стадии, поэтому мы вынуждены ограничиться только наметкой части проблемы. Из местностей в окрестностях Веспрема, разнообразным по своим гидрологическим, рельефным, геологическим, растительным и климатическим условиям, представители различных культур выбирали для поселения наиболее приемлемые в смысле возможностей хозяйствования. Различия в густоте археологических объектов, их величине и т. д. на территории их распространения указывают на разницу в общественном устройстве и числе населения между носителями той или иной культуры.

Иштван Торма